

Straff och Straffverkställighet i Lettland och Estland.

Erfarenheter och intryck från en studieresa 1937.

Av ALLAN ETZLER

Fil. mag. Assistent vid Centralfängelset å Långholmen.

Då Lettland den 18 november 1918 blev självständig stat, övertog landet som sin egen den dittills gällande ryska lagboken, i vilken även ingick den föräldrade ryska strafflagen. Denna kvarstod emellertid icke länge oförändrad; gamla lagrum omarbetades och nya tillkommo. Så småningom tillsatte riksdagen (Saiman) och regeringen lagkommissioner med uppgift att framlägga en fullständig nybearbetning av landets strafflag. Som resultat av detta arbete föreligger den nya lettiska strafflag, som antogs i april 1933 och trädde i kraft i augusti samma år. Den är i huvudsak en ren nyskapelse. Av dess 687 artiklar ha endast 36 i oförändrat skick upptagits från den ryska lagen. De ledande principerna i den äro också väsentligen nya. Under de sista åren ha ytterligare vissa förändringar vidtagits, bl. a. beroende på att riksdagen genom regeringsbeslut den 15 maj 1934 avskaffats och en auktoritär styrelse genomförts.

Den nu gällande straffverkställighetslagen trädde i kraft den 20 juni 1936.

För den följande framställningen använder jag mig av de tyska upplagor av straff- och straffverkställighetslagarna som iordningställt, den förra av tyska juristföreningen i Riga år 1934, den senare av justitieministeriet år 1937.

Den lettiska strafflagen räknar med följande olika straffarter.*)

- 1) Zwangsarbeit (tvångsarbete).
- 2) Korrektionshaus (korrektionshus; för detta straff användes även benämningen Zuchthaus, tukthus).
- 3) Gefängnis (fängelse).
- 4) Haft (häkte; även Arrest, arrest, förekommer som namn på detta straff).
- 5) Geldstrafe (böter).

(Då de motsvarande svenska benämningarna i flera fall beteckna korrektionsåtgärder av annat slag, använder jag mig i min redogörelse av de tyska termerna).

Dödsstraff förekommer icke i den allmänna strafflagen. Om ett brott anses böra förskylla detta straff, kan emellertid målet överföras från allmän domstol till krigsrätt. Detta har vid upprepade tillfällen ägt rum.

Zwangsarbeit, den hårdaste straffart den allmänna strafflagen känner, utdömes på livstid eller på en tid av minst 4, högst 15 år. Är brottet mycket svårartat kan rätten bestämma, att den dömda under en tid av 3 månader intill 3 år skall hållas i bojor. Det finns hand- och fotbojor. Fotbojornas vikt får icke överstiga 2 kg. och handbojornas icke 650 gr. Endast de som ådömts livstids Zwangsarbeit kunna samtidigt påläggas hand- och fotbojor. Ett tidsbestämt straff kan skärpas genom påläggande av fotbojor. Uppför sig fången otadligt kan han på initiativ av anstaltsrådet tidigare än i domen bestämts befrias från bojorna; dock måste minst halva den av domstolen bestämda tiden ha förflutit. I fall av sjukdom kan fånge på grund av läkarintyg befrias från bojorna.

*) Intill år 1933 fanns i Lettland ännu ett frihetsstraff: Festung (fästning), som ur hårdhetssynpunkt kom närmast efter Korrektionshaus.

Korrektionshaus utdömes på en tid av 1 till 4 år.

Gefängnis omfattar en tid av 2 veckor till 1 år.

Haft omfattar en tid av en dag till sex månader.

Geldstrafe. Bötesbeloppet räknas i Lats (en lat enl. nuv. kurs omkr. 80 öre). Det minsta belopp som utdömes är en lat. Rätten kan uppskjuta bötesbetalningen eller fördela den på avbetalningar. Det utdömda beloppet skall dock vara gäldat inom ett år efter domen. Pengarna tillfalla staten om icke annorlunda bestäms. Om uppskov icke beviljats, skall bötessumman gäldas inom en månad efter det domen vunnit laga kraft. Om så icke sker, och om den dömde saknar indrivningsbara medel, förvandlas bötesstraffet till Haft. Böter intill 25 lats motsvaras av Haft intill en vecka; böter från 25 till 100 lats av Haft från en vecka till en månad; böter från 100 till 500 lats av Haft från en till 3 månader; böter från 500 till 1000 lats av Haft från 3 till 6 månader och böter över 1000 lats av Haft från 6 månader till ett år. Göres avbetalningar under straffets lopp förkortas detta med en tid motsvarande den betalda summans storlek.

Fångar, som dömts till Zwangsarbeit, Korrektionshaus och Gefängnis, kunna om de uppfört sig väl och ingiva förhoppningar om framtida välförhållande villkorligt frigivas: de till livstids Zwangsarbeit dömda efter 12 år, de till tidsbestämda straff dömda efter att ha avtjänat halva straffet. De som ådömts Korrektionshaus och Gefängnis måste dock ha avtjänat 1 år respektive 6 månader innan sådan frigivning kan ifrågakomma.

Vid Gefängnis, Haft och Geldstrafe kan villkorlig dom ifrågakomma.

Zwangsarbeit och Korrektionshaus äro förenade med förlust av vissa betydelsefulla medborgerliga rättigheter, bl. a. rätten att i rikets tjänst vidare nyttjas. (Även de till Gefängnis dömda kunna om brotten förövats med »särskild illvilja» frångå dessa rättigheter. Rättigheterna kunna delvis återförväras: av de till Zwangsarbeit dömda efter

15 år, av de till Korrektionshaus dömda efter 10 år och av de till Gefängnis dömda efter 5 år.)

Den som ädömts Zwangsarbeit eller Korrektionshaus kan, om rätten anser honom farlig för den allmänna säkerheten, i vissa i lagen angivna fall omedelbart efter avtjänandet av sitt straff intagas i Sicherheitshaft, säkerhetshäkte (även termen Sicherungsverwahrung, säkerhetsförvaring, förekommer) under en tid av fem till tio år. Till de här tillämpliga lagrummen är fogad en anmärkning av följande lydelse: »På rättens beslut kan den dömda omedelbart efter straffets avtjänande intagas i Sicherheitshaft«. Lagen medger emellertid upphävandet av detta beslut så snart det efter prövning fastställts att den person, gentemot vilken det använts, icke mer är farlig för samhället.

Den som dömts till Korrektionshaus eller Gefängnis och som begått sitt brott till följd av lösdriveri och lättja kan efter domstolsbeslut omedelbart efter brottets avtjänande under en tid av sex månader till två år intagas i Arbeitshaus, en lindrigare form av Sicherheitshaft.

De särskilda straffarterna förutsätta egentligen säranstalter. Då sådana icke finnas, hysas de olika brottslingskategorierna på olika avdelningar i fängelserna. Strängt avskilda hållas de emellertid icke. De arbeta i gemensamma verkstäder, gå i kyrka och skola tillsammans o. s. v. De politiska fångarna hållas dock såvitt möjligt skilda från de andra. Fångar, fängslade i bojor, hållas isolerade. För oroliga fångar, som icke friktionsfritt kunna vistas tillsammans med andra, finnas särskilda avdelningar.

Vår fängvårdsstyrelse motsvaras i Lettland av ett »fängsdepartement», som utgör en avdelning inom justitieministeriet. Dess chef kallas direktör, motsvarande vår överdirektör, och han har under sig vicedirektörer, motsvarande våra byråchefer. Fängelsecheferna benämnas officiellt föreståndare men kallas på sina anstalter chef. De ha som sina närmaste män »medhjälpare» (Gehilfen) motsvarande våra assistenter. Vid fängelserna i Lettland finnas även

»assistenter« (Assistenten), men dessa handlägga vanligen kansligöromål. Övriga högre fängelsetjänstemän äro läkare, präster och lärare. Bevakningskåren består av överuppsyningsmän (Oberaufseher) och uppsyningsmän (Aufseher), motsvarande våra överkonstaplar och vaktkonstaplar. Till fängelsernas arbetsdrift äro knutna arbetsledare, mästare, tekniker, kanslist, arbetsuppsyningsmän o. a.

Vid varje anstalt finns ett anstaltsråd (Verwaltungsbeirat), närmast motsvarande våra församlingsråd*) men annorlunda sammansatt och med vida större befogenheter. Ordföranden i rådet och dennes ställföreträdare äro domare, valda av domstolen i fängelsets distrikt. Andra ledamöter äro en representant för allmänna åklagarmyndigheten, fängelsets chef, fängelseläkaren och en representant för ortens skyddsförening. Rådet är beslutsmässigt om ordföranden, anstaltschefen, anstaltsläkaren och i vissa fall representanten för åklagarmyndigheten äro närvarande. Vid mötena kunna som rådgivande medlemmar delta: anstaltschefens närmaste män (Gehilfen), assistenterna, prästerna och lärarna. Rådet fattar sina beslut med enkel majoritet. Ordföranden har utslagsröst. Rådet sammanträder på ordförandens kallelse. Till dess åligganden höra:

- 1) att bestämma om fångarnas villkorliga frigivning. — Förslag om villkorlig frigivning för en fånge väckes inom anstaltsrådet av representanten för åklagarmyndigheten, fängelsechefen, fängelsets präster, läkare, lärare eller representanten för skyddsföreningen. Sedan fången och förslagsställaren — ev. även andra personer — hörts, fattar rådet sitt beslut, som proto-

*) Enligt § 15 av »Kungl. Maj:ts stadga angående vård och behandling i statens fångvårdsanstalter« (8 april 1938) har benämningen församlingsråd utbytt mot anstaltsnämnd. I denna nämnds arbete skola, där så finnes lämpligt, tre av fångvårdsstyrelsen för högst tre år i sänder utsedda personer »som äga god insikt och erfarenhet rörande social hjälpverksamhet eller annat liknande arbete«, delta. Stadgan träder i kraft den 1 juli 1938.

kollföres. Gentemot detta beslut kan endast representanten för åklagarmyndigheten inlägga protest. Om så sker hänskjutes frigivningsfrågan till domstol.

Den, som beviljats villkorlig frigivning, ställs under så lång tid som återstår av straffet, dock minst ett år, under uppsikt av skyddsföreningen i sin hemort. Saknar han fast uppehållsplats, anvisas honom en sådan. Finns ingen skyddsförening på platsen ställs han under polisuppsikt.

- 2) att avgöra frågan om förnyat straffavtjänande för fångar som rymt. — För en fånge som avviker från fängelset förnyas strafftiden; straffets början räknas från den dag han åter gripits. Visar det sig emellertid vid undersökningen av saken, att han icke rymt för att undgå straffavtjänandet utan av andra grunder, kan blott disciplinstraff utdömas.
- 3) att avgiva yttrande rörande placering i Sicherheitshaft och Arbeitshaus av fångar, som avtjänat sitt straff.
- 4) att avgiva yttrande över upphävandet av Sicherheitshaft.
- 5) att besluta om påläggande och avtagande av bojor. — Till vad som förut nämnts om rådets behörighet härvidlag kan tilläggas att rådet, då fånge rymt eller gjort rymningsförsök, kan pålägga honom fotbojor under en tid av högst 6 månader.
- 6) att bevilja fångar permission. Permission kan i vissa fall — vid anhörigas sjukdom eller död, då det gäller viktiga familjeangelägenheter och egendomsfrågor, omöjliga att uppskjuta — beviljas: 1) fångar, som avtjäna Haft, 2) fångar, som avtjäna Gefängnis, om de fullgjort minst hälften av det dem ådömda straffet och under tiden uppfört sig väl, 3) fångar, som avtjäna Korrektionshaus och tidsbestämt Zwangsarbeit, om de fullgjort minst hälften av straffet och upptagits i högsta uppförandeklassen. Permission kan icke

beviljas under längre tid än sammanlagt 2 veckor om året. Permissionstiden inräknas icke i strafftiden. Vid anhörigas sjukdom eller död kunna även fångar, som icke uppfylla nämnda villkor, under bevakning erhålla permission under en tid av högst 24 timmar, om staten därigenom icke åsamkas några utgifter. I sådana fall brytes icke straffet.

- 7) att besluta om upp- och nedflyttning i olika uppförandeklasser av fångar, ådömda Zwangsarbeit och Korrektionshaus. Den lettiska verkställighetslagen räknar i de flesta fall med tre uppförandeklasser, under-, mittel- och oberstufe, enligt vår terminologi 1., 2. och 3. klassen. I första klassen hållas fångarna under $\frac{1}{6}$ av straffet (dock ej kortare tid än 3 månader; då det gäller livstidsfångar ej kortare tid än 3 år), i 2. klassen befinna de sig under en tid motsvarande $\frac{1}{4}$ av straffet (livstidsfångar dock minst 4 år); därefter kunna de uppflyttas i högsta, 3:e klassen. För vissa svårare brottslingskategorier finns ännu en klass, den s. k. disciplinarstufe, som omfattar strafftidens tre första månader.

Arbetsdriften vid de lettiska fångvårdsanstalterna har under senare år på ett genomgripande sätt nyordnats. Straffverkställighetslagen av den 20 juni 1936 lägger stor vikt vid att utveckla fångarnas arbetsförmåga och tillvarata deras arbetskraft. Kostnaderna för arbetsdriftens organisation och utveckling bestridas av en särskild fångarbetsfond, bildad av de medel som inflyta av fångarnas verksamhet. Från denna fond utbetalas först och främst:

- 1) Den del av fångarnas arbetslön som de själva få behålla.
- 2) Utgifterna för anskaffande av arbetsmaterial.
- 3) Utgifterna för arbetets organisation.
- 4) Den vid arbetsdriften anställda personalens löner.
- 5) Amortering av kostnaderna för nödiga maskiner och verkstäder.
- 6) Utgifter för olycksfallsförsäkring av fångarna i arbetet.

Till dessa punkter lämnas i lagen följande upplysningar: Fångarbetet betalas med dag- eller ackordlön. Lönerna bestämmas av fängelsedepartementet; de få emellertid icke överstiga lönerna i den fria arbetsmarknaden. Av arbetslönen få fångarna själva behålla 50%. De övriga 50% disponeras av fonden. Denna äger även förfoga över nettoinkomsten av fångarnas arbeten. För att befordra arbetsdriftens utveckling kan vid slutet av varje verksamhetsår till de inom driften omedelbart anställda efter en av justitieministern stadfäst plan utbetalas intill 20% av fångarbetsfondens vinst som tantiem; detta lönetillägg får icke överstiga 2 månadslöner.

Intill 10% av fondens avkastning kan av direktören för fängelsedepartementet överlämnas till skyddsverksamheten bland frigivna fångar.

Fångarbetena äro befriade från alla krono- och kommunalutskylder.

Alla arbetsföra fångar, som äro ådömda Zwangsarbeit, Korrektionshaus, Gefängnis och Haft överstigande 7 dygn, äro pliktiga att arbeta. Den dagliga arbetstiden får i genomsnitt per år icke överstiga 10 timmar; periodvis kan den emellertid uppgå till 12 timmar.

Fångar, ådömda Zwangsarbeit, Korrektionshaus och Gefängnis bära anstaltsdräkt efter föreskrivna mönster. De olika uppförandeklasserna markeras genom respektive 1, 2 och 3 ränder å ena ärmen. De som ådömts Haft äga rätt att bära egna kläder. I vissa fall kunna även de som avtjäna Gefängnis-straff eller som uppnått högsta uppförandeklassen inom de förstnämnda straffarterna beviljas denna rätt.

Fångarna kunna få tillstånd att för en del av sin arbetsförtjänst eller för egna medel inköpa livsmedel av olika slag och andra tillåtna saker. Vid centralfängelset i Riga har t. ex. varje fånge möjlighet att för egna medel inköpa intill 1 liter mjölk om dagen. Rökning är tillåten inom

fängelserna, dock icke för fångar, som tillhöra disciplinar- eller unterstufe. Fångarna kunna beviljas tillstånd att prenumerera på vissa, av myndigheterna bestämda, tidningar. Någon speciell fängtidning förekommer icke.

Beträffande rätten att mottaga besök samt att skriva och mottaga brev gälla olika bestämmelser för fångar tillhörande olika uppförandeklasser. Fångar i första klassen (unterstufe) få mottaga besök en gång var femte vecka i 15 minuter. Besökaren, endast en åt gången mottages, måste vara nära anhörig. Fångar i andra klassen (mittelstufe) kunna få ett 20-minuters-besök var tredje vecka av två personer, nära anhöriga. Fångar i tredje klassen (oberstufe) sluttigen kunna beviljas besök en gång i veckan; besökstiden kan för dem utsträckas till en timme; även avlägsnare släktingar och obesläktade vänner kunna få besökstillstånd; mer än 3 personer åt gången mottages ej.

Fångarna få skriva och mottaga brev lika ofta som de få mottaga besök. Fästmör och »sällskap« räknas icke som anförvanter. Fångarna i de lägre uppförandeklasserna få därför inte uppehålla någon förbindelse med sådana eller mottaga något ifrån dem. Många begära och erhålla emellertid tillstånd att gifta sig under fängelsetiden. Vid centralfängelset i Riga äga enligt uppgift giftermål rum varje månad.

För dem som begå brott mot fängelseordningen finnas ett flertal olika disciplinstraff. Det mildaste är som hos oss varning. Därefter kommer förlust av böcker, tidningar, skrivutensilier o. d. under högst 6 veckor, förbud att mottaga besök under lika lång tid o. s. v. Strängare straff äro inskränkning av kosten till en viss mängd vatten och bröd under högst en vecka, förlust av sängkläderna under högst 4 veckor och strängast: ljus arrest (Karzer) intill 2 veckor samt mörk arrest intill 1 vecka. Den som undergår Karzer blir under tiden satt på vatten och bröd; var fjärde dag erhåller han dock full kost och — om han undergår mörk Karzer — belysning i cellen.

I Lettland besökte jag tre fängelser, alla belägna i Riga. Centralfängelset i Riga (Rigas Centralcietums), det s. k. Terminfängelset (Rigas Termincietums), till vilket dels hör en avdelning för kvinnliga fångar, dels en avdelning för manliga rannsaknings- och korttidsfångar, samt ett ungdomsfängelse (Rigas Nepilngadigo cietums).

I Rigas centralfängelse förvaras omkring 1300 fångar, ungefär en tredjedel av landets fångantal, sådana som ådömts Zwangsarbeit, Korrektionshaus och Gefängnis samt även sådana, vilka omhändertagits enligt lagarna för Sicherheitshaus och Arbeitshaus. Fängelset stammar från den ryska tiden. Byggnaderna äro gamla och i vissa stycken bristfälliga. Under senare år ha emellertid omfattande reparationer och nybyggnader företagits.

Fångarna förvaras allt efter straffets art å olika avdelningar inom fängelset. I enrum hållas endast politiska fångar, vissa grövre förbrytare och sådana, som ej kunna finna sig tillrätta i gemensamhet. De allra flesta bebo från straffets början gemensambetsrum av varierande storlek. Utrymmesbristen är starkt kännbar. Särskilt fångar tillhörande de lägre uppförandeklasserna äro ofta primitivt inkvarterade. Det finns rum med sängplatser för ända till 30 män. Sängarna äro under dagen uppfällda mot väggarna. Tvärs igenom rummet står ett långbord, vid vilket fångarna intaga sina måltider. För övrigt finns ingenting annat i möbelväg än ett väggskåp, i vilket varje fånge har ett fack för toalettartiklar o. d. Ljuset släcks här kl. 9 e. m.

Mindre och hemtrevligare äro tredjeklassfångarnas rum. Sängarna stå där på golvet. Mellan dem finnas små bord, där fångarna förvara sina personliga saker: böcker, blommor, cigarretter o. a. Tavlor och gardiner finnas i dessa rum. I vart och ett av dem finns också en radiohögtalare, genom vilken varje dag mellan kl. 5—10 e. m. lämpliga musikprogram, föredrag o. d. utsändas. Ljuset släcks här först kl. 10 e. m. Även här äta fångarna vid ett långbord i rummets mitt. I dessa rum förvaras omkring 10 män.

Ett dystert intryck gjorde den avdelning för oroliga fångar, som jag fick tillfälle att se. En och en sutto fångarna i små celler liknande järnburar. Dörrarna hade ungefär i ansiktshöjd en gallerförsedd öppning, som lämnade fri sikt över hela rummet. Det var fruktansvärda uppsyner man här passerade. Letterna ha icke endast ett större utan också ett vida svårare fångmaterial att arbeta med än vi. En sinnessjukavdelning finns inom anstalten, men plats kan där endast beredas för mera allvarliga och utpräglade fall.

Fängelsets kroppssjukhus har plats för omkring 120 fångar och är försett med fullständig sjukhusutrustning. Även kirurgiska fall behandlas inom anstalten. Till Centralfängelset i Riga föras svårare och långvarigare sjuka från rikets övriga fångelser. Sjukhuset har både manliga och kvinnliga avdelningar. För mödrar med barn finnas särskilda salar. Mödrarna kunna få behålla sina barn tills dessa äro $1\frac{1}{2}$ år gamla. Vid svårare sjukdomsfall kan anstaltsläkaren i samförstånd med fängelsechefen på statens bekostnad tillkalla en fackläkare. Även på fångens egen begäran kan en sådan tillkallas; fången får emellertid då själv betala omkostnaderna.

Verkstäderna gjorde i jämförelse med bostadsavdelningarna ett mycket gott intryck. Man har i Lettland i hög grad lagt sig vinn om arbetsdriftens utveckling. För dennas organisation har i annat sammanhang redogjorts. De resultat som uppnåtts måste i betraktande av de små resurser som stått till buds sägas vara mycket goda. Många arbetsgrenar äro representerade. Liksom hos oss finnas verkstäder för bokbinderi, skomakeri, skrädleri, smidesarbeten av olika slag, snickeri och diversearbeten. Dessutom finns ett stort väveri, där tyger av olika slag tillverkas, från lakansväv för fångelsets egen räkning till duktyger av verkligt fin kvalitet, beställda av affärsföretag och privatpersoner i staden. Det står vem som helst fritt att till fångelseförvaltningen inkomma med beställningar på olika slags varor. En hel del arbeten utföras inom fångelset för statens räkning.

Arbetsdriften är genomgående mera hantverksmässigt betnad än i våra större fängelser. Under senare år ha emellertid maskiner i allt större utsträckning börjat komma till användning inom de olika yrkesgrenarna.

Utspisningen inom fängelset är tämligen enkel men tillräcklig. Den bygger i rätt stor utsträckning på bröd, potatis och soppor av olika slag. Inom köksavdelningen finns ett bageri, där allt bröd bakas, både det grova, mörka rågbröd, som ingår i den vanliga kosten och det veteblandade rågbröd, som tillhör sjukkosten.

Religionsvården är inom centralfängelset i Riga en betydligt mer invecklad sak än inom någon av våra fängelsevårdsanstalter. Där finns olika kyrkolokaler för protestanter, för romersk-katolska och grekisk-ortodoxa trosbekännare och slutligen ett litet torftigt kyrkorum för »gammaltroende«, en gammalrysk sekt, som under senare år endast haft ett fåtal medlemmar inom fängelset. De tre förstnämnda kyrkorna äro vackra och välhållna. En protestantisk och en romersk-katolsk präst äro fast anställda vid fängelset.

De lokaler i vilka skolverksamheten bedrivs äro tämligen enkla, men själva verksamheten gjorde ett mycket gott intryck. Man har i Rigas centralfängelse två slags skolor för fångarna, dels en vanlig, motsvarande våra fängelse-skolor, med undervisning i lettiska språket, matematik, geografi och andra folkskoleämnen, dels en teknisk, där eleverna erhålla teoretisk utbildning i yrkesgrenar, i vilka de samtidigt praktiskt sysselsättas på verkstäderna. I den förra skolan bevistade jag en lektion i matematik. Klassen bestod av ett 20-tal yngre fångar. Läraren, en ung, för sitt arbete synnerligen intresserad man, framhöll med eftertryck att undervisningen såvitt möjligt bedrivs individuellt. Som lärare i den tekniska skolan tjänstgjorde en gammal vitskaggig, vänlig ingenjör. Han gick omkring som en snäll och hjälpsam farbror bland sina elever. Då jag besökte hans lilla undervisningsrum hade han ett tiotal elever, yngre och medelålders män, som i sin dagliga gärning inom

fängelset voro snickare, smeder, elektriker och maskinarbetare. De stodo lutade över sina ritbord och sysslade ivrigt med passare, tuschpennor och penslar. De fingo utföra modellteckningar av maskiner, möbler m. m. Ett par av dem hade efter egna idéer på papperet byggt och inrett hela hus. En grundlig undervisning i materiallära stod även på schemat. Läraren var full av stolthet över sina elevers prestationer, och han framhöll med kraft att denna tekniska skola visat sig ha stor praktisk betydelse. Såvitt jag förstår skulle en skolundervisning av detta slag ha en stor uppgift att fylla även i vårt land, särskilt vid de av våra fängvårdsanstalter, där arbetsdrift i större skala förekommer.

Fängelsets bibliotek omfattar 8000—10000 böcker; av dessa äro emellertid många gamla och illa medfarna. Man söker energiskt utöka och förbättra bokbeståndet, bl. a. med hjälp av för fängvårdsverksamheten intresserade privata föreningar. Fångarna få vanligen låna 3 böcker i veckan; skolböcker inräknas icke i dessa boklån.

Kvinnoavdelningen vid Rigas Terminietums hyste vid mitt besök omkring 260 fångar. Bland dessa funnos även bötes- och rannsakningsfångar samt lösdriverskor. De sistnämnda räknas in i fångklientelet. Lösdrivare av båda könen ådömas vanligen betydligt kortare interneringstider än hos oss, från en vecka till någon månad, beroende på svårhetsgraden av deras förseelse och antalet gånger de varit intagna i fängelse.

De kvinnliga fångarna uppdelas efter samma principer som de manliga i olika uppförandeklasser. Mera svårartade och oroliga element liksom politiska förbrytare hållas avskilda från de andra, för vilka full gemensamhet råder från straffets början. Arbetsdriften inom kvinnofängelset är organiserad på samma sätt som inom centralfängelset fast givetvis i mindre skala och med ett mindre antal yrkesgrenar. Där finns bl. a. verkstäder för sömnadsarbeten,

väveri och bokbinderi. Fängelset har även ett stort tvätteri med en vidsträckt kundkrets ute i staden. Till korttidsfångar ges en del enklare arbeten. Jag besökte bl. a. en stor sal, där mellan 20 och 30 lösdriverskor från Riga sutto och redde drev.

Till Rigas Terminietums hör, som nämnts, även en avdelning för manliga rannsaknings- och korttidsfångar. Omkring 180 män voro vid mitt besök intagna där. En hel del av dessa voro rena lösdrivare, som icke begått brott men i ett eller annat avseende brutit mot gällande ordningsföreskrifter. De voro inkvarterade i stora gemensamhetsrum. En viss kategoriuppdelning dememellan existerade därigenom att de som samma antal gånger varit intagna på detta sätt i fängelset bebodde samma rum. Där funnos gamla smutsiga, skäggiga luffartyper, som genomströvat Balticum och stora delar av Ryssland, som talade 3—4 olika språk och som knappast visste var de en gång hört hemma. Deras enda fasta uppehållsplatser voro de fängelser, i vilka de då och då sattes in på några dagar eller veckor. De togo sin vistelse där med upphöjd ro. Bland de politiska fångarna funnos ganska många judar. Arbetsdriften är givetvis i denna anstalt betydligt enklare lagd än i centralfängelset. Verkstäder finnas emellertid för olika yrkesgrenar.

Fängelseområdet omges av en mur. I ett av dess hörn har byggts upp ett torn, där under dagarna en med gevär beväpnad vakt posterar. Han har därifrån överblick över hela området. Natttid vistas han nere på gården. Han får då hjälp i sin vaktjänst av en polishund, som har en av murens sidor på sin lott.

Inom fängelseområdet har anordnats en liten skjutbana, där befattningshavarna kunna öva sig i pistolskytte.

Ungdomsfängelset i Riga (Rigas nepilngadigo cietums) är avsett för ynglingar i åldern 18 till 21 år. Fångantalet uppgår i medeltal per dag till omkring 70. Fängelset ligger

icke långt ifrån Rigas termincietums och har samma chef som detta. Även här finns verkstäder för snickeri, bokbinderi, diversearbeten m. m. Skolundervisning är anordnad för fångarna; skolsalen används även för andaktsstunder. Efter 21 års ålder överförs fångarna till centralfängelset. Dit komma även de som begått svårare disciplinförseelser. Vid mitt besök hade just tre fångar i 19-20 årsåldern fått lämna anstalten, emedan de sökt uppvigla sina kamrater till hungerstrejk; de ville demonstrera mot att ungdomsfångar icke tillåtas röka.

Fängelsedisciplinen är i Lettland i rätt hög grad militärt betonad. Då anstaltschefen eller någon av hans närmaste män inträder i ett rum, där fångar vistas, ropar vakthavande konstapeln ett lystringsord. Fångarna — det gäller både män och kvinnor — ordna sig omedelbart i två led och intaga givaktställning. Den besökande och fångarna utbyta därefter korta hälsningsuttryck (»Sveiki« — »Esat sveiks«). Under fångarnas vistelse i arbetslokalerna har man emellertid av praktiska skäl börjat lägga bort dessa militära ceremonier.

Lettland har sammanlagt 15 fångelser. Flera av dessa äro helt eller delvis jordbruksanstalter.

Skyddsverksamheten i Lettland har i förhållande till det stora antalet på fångelser och anstalter intagna mycket begränsade möjligheter. Under statens första år hade man varken tid eller pengar för denna verksamhet. På initiativ av fångelseförvaltningen bildades emellertid så småningom på olika orter föreningar med uppgift att arbeta bland från fångelser och ungdomsanstalter frigivna och bland deras anhöriga. Dessa skyddsföreningars ekonomiska resurser äro icke stora men de ha stor betydelse ur övervaknings- och arbetsförmedlingssynpunkt. I de olika fångelsernas anstaltsråd sitter som nämnts en representant för ortens skyddsförening.

Straff- och straffverkställighetslagarna i Lettland och Estland uppvisa många likheter. De ha ju sin grund i samma ryska lagar. Den självständiga och intensiva lagstiftningsverksamhet, som ägt rum i dessa båda länder, sedan de för snart 20 år sedan bröto sig ut ur det gamla ryska riket, har emellertid också medfört betydande skilligheter på straffrättens område.*)

Den estniska strafflagen räknar med följande fem allmänna straffarter: dödsstraff**), tvångsarbete, fängelse, arrest och böter.

Tvångsarbete utdömes på livstid eller på en tid av minst 4, högst 15 år. (Vid sammanläggning av olika straff kan strafftiden förlängas till 20 år).

Fängelse utdömes på en tid av 14 dagar till 6 år. (Detta straff kan icke förlängas utöver 6 år. Vid sammanläggning av olika längre fängelsestraff kan emellertid domstolen förvandla dem till tvångsarbete i 4 till 5 år).

Arest utdömes på en tid av en dag till 6 månader.

Böter. Minsta bötesbelopp är en estnisk krona (enligt nuvarande kurs något mer än en svensk krona). Om bö-

*) Allmänna översikter över de lettiska och estniska straffsystemen givas i Recueil de documents en matière pénale et pénitentiaire, Bulletin de la commission internationale pénale et pénitentiaire, delarna IV (1935) och VI (1937).

**) Detta straff kan utdömas i alla de tre baltiska länderna (i Lettland dock som nämnts icke av allmän domstol). Vart och ett av dem har sin egen metod för verkställandet därav. I Estland får den dödsdömde välja mellan att hängas eller att intaga gift. Under åren 1930-37 dömdes enligt uppgift 6 män till döden. Fem av dem valde giftet. Den sjätte hängdes; även denne hade bestämt sig för giftet men kunde icke förmå sig till att tömma giftglaset under den tid som givits honom härtill. De dödsdömda avrättas inom fängelset. I Lettland sker avrättningen obligatoriskt medelst hängning. Där har statspolisen hand om exekutionen, som äger rum ute i skogen. I det tredje baltiska riket, Litauen, verkställs dödsstraffet medelst giftgas. Det bör framhållas att dödsstraffet i alla dessa länder endast tillgripes gentemot sådana, som begått mycket grova förbrytelser, vanligen planlagt mord i förening med rån.

terna icke betalas förvandlas de till arrest efter ungefär samma principer som tillämpas i Lettland.

Den estniska strafflagen känner icke förvaringsåtgärder som Sicherheitshaft och Arbeitshaus. I någon mån motsvaras emellertid dessa av de restriktiva bestämmelser (förbud att driva vissa yrken, vistas på vissa platser o. s. v.), som av domstolarna kunna tilläggas straffen.

Fängelseförvaltningen (motsv. vår fängvårdsstyrelse) utgör i Estland som i Lettland en avdelning av justitieministeriet. Chefen kallas direktör. De olika anstalterna styras av anstaltsdirektörer, som vid sin sida ha medhjälpare av ungefär samma slag som deras kolleger i Lettland. Vid varje anstalt finns ett anstaltsråd (Aufsichtsrat), som sammanträder minst en gång i veckan. Ständiga medlemmar i detta äro direktören, en av hans assistenter (Gehilfen) och fängelseläkaren. Rådet har bl. a. att handlägga frågor om fångarnas uppförande och arbetsflit, beviljande av permission, upp- och nedflyttning i olika uppförandeklasser samt beslutande om villkorlig frigivning. Då frågor av sistnämnt slag behandlas utökas rådet med en representant för vardera domstolen och den allmänna åklagarmyndigheten i fängelsets distrikt och eventuellt med några av fängelsets befattningshavare i olika grader samt en representant för ortens skyddsförening. Rådet har även möjlighet att vid frågor rörande villkorlig frigivning tillkalla fångens närmaste anhöriga för att höra deras mening.

Det lettiska anstaltsrådet har, som synes, en del viktiga frågor att yttra sig över, som icke återfinnas på det estniska rådets program. Men detta sammanhänger med den strängare lettiska strafflagens bestämmelser om straffs avtjänande i bojour, om Sicherheitshaft och om förnyat straffavtjänande vid rymning.

Föreskrifterna om fångarnas uppflyttande i olika uppförandeklasser äro omständligt utformade. Det finns tre klasser: 1) für die zu Prüfenden, (för dem som skola provas); 2) für die sich Bessernden, (för dem som bättra

sig); och 3) für die Vorbildlichen, (för de förebildliga). I första klassen tillbringar fången minst $\frac{1}{6}$ av den tid han måste avtjäna för att kunna villkorligt frigivas, d. v. s. av halva den ådömda strafftiden. I andra klassen tillbringar han minst $\frac{4}{6}$ av denna tid. Därefter kan han överföras till högsta uppförandeklassen. Andra klassen är uppdelad i tre olika etapper. De olika klasserna markeras genom 1, 2, resp. 3 gula band på ena ärmen; andra klassens tre etapper genom svarta siffror. Till de olika klasserna höra noggrant preciserade förmåner. Fångar i andra klassen få t. ex. läsa vissa tidningar, röka och använda egen kudde och egna lakan. Fångar i högsta klassen kunna bl. a. beviljas tillstånd att en dag i veckan under sex timmar iklädda egna kläder lämna anstalten och utan bevakning bege sig ut i staden för att hälsa på sina anhöriga eller sköta sina angelägenheter. Då någon nära anhörig dött eller svårt insjuknat kunna dessa högsta klassens fångar med avbrytande av straffet erhålla permission under högst 3 dagar; samma tillstånd kan givas fångar, ådömda arrest eller ett fängelsestraff som icke överstiger 3 månader.

Fångarnas uppförande och arbetsflit bedömas efter ett visst mark- eller poängsystem. Tiden för förvärvandel av en poäng får icke överstiga en månad. Dåligt uppförande medför poängavdrag. Uppflyttning i klass är beroende av denna poängberäkning.

De disciplinstraff som komma till användning äro ungefär desamma som i Lettland. Mörk arrest förekommer emellertid icke.

Skyddsverksamheten i Estland är i viss mån statligt organiserad. Mellan skyddsföreningarna — en sådan skall om möjligt finnas i varje fängelses distrikt — och fångvårdsanstalterna råder ett intimt samarbete, noga preciserat i straffverkställighetslagen och anstaltens arbetsordning. Dessa föreningar ha icke endast till uppgift att omhändertaga och övervaka frigivna. De skola genom utvalda representanter följa fångarnas utveckling under strafftiden och

skaffa sig kunskap om deras familje- och förmögenhetsförhållanden. De skola vidare medverka till deras sedliga fostran och ägna omsorg åt deras kulturella behov. De erhålla statsbidrag för sin verksamhet och åtnjuta en juridisk persons rättigheter.

I Estland besökte jag två fångvårdsanstalter, centralfängelset i Tallinn (Reval) och Harkufängelset, ett jordbruksfängelse omkring $1\frac{1}{2}$ mil utanför huvudstaden. I centralfängelset äro intagna omkring 1200 av landets nära 4000 fångar. Fängelsets huvudbyggnad är en gammal fästning. Med sina långa, låga valv och sina mörka salar gör den ett ganska dystert intryck. Sedan flera år tillbaka håller man emellertid på med reparationer och förbättringar. Inom fängelseområdet har bl. a. en helt ny bostadsavdelning uppyggt. Fångarnas förläggning är ordnad på ungefär samma sätt som i centralfängelset i Riga: stora salar med uppfällbara britsar för fångar i de lägre uppförandeklasserna, mindre och trevligare rum för tredjeklassfångarna, isoleringsavdelningar för politiska fångar och för farligare förbrytare samt för de oroliga.

Verkstäderna äro trängre och mörkare än i Riga. Arbetsdriften synes icke på långt när ha nått samma utveckling som där, trots att den i huvudsak är på samma sätt organiserad. I Tallinn har man endast arbeten för fängelsets egen räkning och smärre privatbeställningar att tillgå. Omkring $\frac{1}{3}$ av fångarna sitta praktiskt taget utan arbete. De arbetspremier som utbetalas äro också i genomsnitt betydligt mindre än i Riga. »Fångarnas arbetslön«, heter det i straffverkställighetslagen, »beräknas per dag eller styck, motsvarande arbetets kvalitet, till ett belopp av 10—75% av den betalning, som fria arbetare erhålla för samma arbete efter samma grunder.« Även i Estland tillfaller 50% av premierna en arbetsfond. I centralfängelset finnas verkstäder för bokbinderi, snickeri, skomakeri, korgarbeten m. m. I bokbinderiet placeras gärna livstidsfångar.

Tallinnfängelsets kyrkolokal är mycket torftig, gemensam för protestanter och grekisk-katolska trosbekännare. Inga fast anställda präster finnas. Någon ordnad skolgång för fångarna förekommer för närvarande icke inom centralfängelset. Anstalten har emellertid ett mindre anslag för föredrag, biograf- och andra föreställningar. I arbetet för fångarnas moraliska och kulturella höjande tar den till fängelset knutna skyddsföreningen en verksam del.

Till fängelset hör ett bibliotek med omkring 8000 böcker.

Anstaltens sjukhus har plats för något mer än 100 fångar, män och kvinnor. Dit föras svårare sjuka från Estlands alla fängelser. Från centralfängelsets apotek erhålla övriga fångvårdsanstalter sin medicin.

Till Tallinnfängelsets kök hör ett ganska stort bageri, i vilket bröd bakas även till Harkuanstalten.

Jordbruksfängelset i Harku omfattar ett område av omkring 1000 hektar. Där arbeta sommartid omkring 800 fångar, av vilka 150 äro kvinnor. Vintertid går fångantalet ner till ett par hundra. Omkring en tredjedel av fängelsets område utgöres av torvmark. Resten är skogsmark, ängar, åkrar och trädgårdsjord. Torvindustrin är fängelsets främsta arbetsgren. Den förser de flesta av Estlands fångvårdsanstalter med bränsle och utgör fängelsets förnämsta inkomstkälla. Man har dragit en liten primitiv järnväg från själva anstalten några kilometer ut i torvmarken. Lag av män och kvinnor arbeta där under uppsikt av med gevär beväpnade konstaplar.

Harkufängelset har en kreatursbesättning på omkring 100 kor och 40 hästar.

Anstaltens trädgårdsavdelning är ganska storslagen; den omfattar omkring 5 hektar. År 1937 såldes t. ex. därifrån 12000 kg. krusbär, 10000 kg. svarta vinbär och en mängd frukt av annat slag, äpplen, plommon m. m.

Harkufängelset levererar all brödsäd samt alla ladugårds- och trädgårdsprodukter till centralfängelset i Tallinn.

Fångförläggningarna äro i stort sett ganska primitiva,

särskilt de som endast användas sommartid; de göra närmast intryck av provisoriska sovbaracker. Med fångarbetskraft har man emellertid under senare år börjat bygga nya anstaltsbyggnader.

Som helhet gjorde Harkufängelset ett gott intryck. Det föreföll att i hög grad ha framtiden för sig. Den unge, driftige och sympatiska direktören var besjälad av ett verkligt fångvårdsintresse.

I närheten av Harkuanstalten ligger ett ungdomsfängelse, där ett 100-tal pojkar i ålder upp till 20 år äro intagna. Trädgårdsskötsel är där den huvudsakliga arbetsgrenen. Vid denna anstalt förekommer även skolundervisning.

Fängelseväsendet i Estland och Lettland står givetvis i vissa avseenden på en lägre nivå än hos oss. Av vad jag såg och hörde i de anstalter jag besökte fick jag emellertid den uppfattningen att det befinner sig i rask utveckling och att man målmedvetet strävar efter att höja fångförvaringen och fångbehandlingen till verklig fångvård. Det som framför allt utgör ett hinder härvidlag, då det gäller anstalter sådana som centralfängelserna i Tallinn och Riga, är det stora fångantalet. Man framhöll också för mig på båda hållen de oöverstigligen svårigheter det beredde direktören och hans medhjälpare att ens tillnärmelsevis lära känna de fångar de hade att ansvara för och i viktiga fall avgiva utlåtanden om.
